

Klanknabootsingen in strips

GERT MEESTERS

Stripverhalen hebben lange tijd onder vuur gelegen wegens het taalgebruik dat erin werd gedemonstreerd. Ook klanknabootsingen werden daarbij geïmiteerd, al was dat zelden terecht. Bijna alle stripmakers maken gebruik van klanknabootsingen of onomatopoeïën. Daarmee proberen ze een belangrijk gebrek van de strip op te vullen: de strip moet het zonder geluid stellen. Inventieve stripmakers hebben dat gebrek tot een troef omgebogen, door de mogelijkheden van de klanknabootsing maximaal te verkennen.

Wat zijn klanknabootsingen eigenlijk? Klanknabootsingen zijn nabootsingen van geluiden die niet met menselijke stembanden worden geproduceerd. Voor zo'n nabootsing doet de taalgebruiker een beroep op de beschikbare voorraad klanken van zijn taal. Klanknabootsingen nemen een heel speciale plaats in in de taal, en dus niet alleen in strips. Ze zijn geen gewone woorden, want ze zijn niet uit willekeurige klanken opgebouwd en hebben geen echte betekenis: *plof* bootst bijvoorbeeld het geluid na van een vallend voorwerp, maar heeft niet de betekenis van *vallen*: 'neerkomen op, terechtkomen in'. De klanknabootsingen die in strips voorkomen, behoren niet tot een bepaalde woordklasse en passen zich niet aan aan een talige context. *Boem* is altijd *boem*, eventueel *boemmm*, maar nooit *boemen* of *boempje*.

In dit artikel geef ik de belangrijkste conclusies weer van mijn verhandeling *De onomatopoeïe in de strip. Lexicon en beschrijving*. De opvallendste constatering is dat er zeer veel verschillende klanknabootsingen voor ongeveer hetzelfde geluid bestaan. Als klanknabootsing voor het geluid van een bel vond ik maar liefst dertien verschillende klanknabootsingen. Die variëren van het klassieke *ring* of *dring* tot *ding dong*, *tingeling* en *driiiiiin*. De variatie zet zich door in de hele verzameling strips die ik bestudeerde: ik trof 2307 klanknabootsingen aan,

waarvan minstens 600 verschillende, in veertig strips.

De oorzaken voor deze chaos zijn talrijk. Ik geef hier de belangrijkste. Ten eerste zijn veel onomatopoeïën in Nederlandstalige strips leenonomatopoeïën. Nederlandstalige auteurs nemen wel eens klanknabootsingen uit andere talen over, omdat ze beïnvloed worden door buitenlandse auteurs. Het is trouwens niet zo zeker of de klanknabootsingen die we *Nederlands* vinden, niet gewoon uit een andere taal overgenomen en een beetje aan het *Nederlands* aangepast zijn. *Plok* is b.v. waarschijnlijk een herschrijving van het Franse *ploc*. En de meeste Franse klanknabootsingen zijn op hun beurt, een beetje aangepast, overgenomen uit het Engels. Veel Nederlandse klanknabootsingen zijn dus eigenlijk Engelse klanknabootsingen, die via het Frans in Nederlandstalige strips terechtkomen.

De grote meerderheid van de Nederlandstalige strips is uit een andere taal vertaald. Ook onomatopoeïën moeten vertaald worden. Hoewel een klanknabootsing altijd een geluid probeert weer te geven dat voor iedereen ongeveer hetzelfde klinkt, kan ze van taal tot taal verschillen. Een haan kraait in het *Nederlands kukeleku* en in het *Frans cocorico*. De lezer verwacht dat zulke gevallen *vertaald* worden, net zoals de tekst in de tekstballonnen. Vaak hoeft daartoe enkel de schrijfwijze aangepast te worden. Vooral het Vlaamse publiek is nogal gevoelig voor Franse schrijfwijzen: *ploc* is toch niet helemaal hetzelfde als *plok* en *boem* is al helemaal minder fraai dan *boem*.

Toch worden klanknabootsingen zelden vertaald. Omdat de klanknabootsing vaak in kleur op de tekening geplaatst is, kan die pas in het *Nederlands* omgezet worden als de kleurenfilms aangepast worden. Dat kost niet alleen veel tijd en geld, maar eindigt vaak in een knoeiboel waarin je de oorspronkelijke klanknabootsing nog moeiteloos kunt herkennen. Daarom geven vertalers er meestal de voorkeur aan om *tchac* en *toc* te laten staan en veranderen ze in het beste geval alleen *cocorico*. 'Bovendien', zeggen striptekenaars, 'is het verschil klein en de lezers letten er al niet meer op.'

Om aan het vertaalprobleem toch iets te doen, vragen sommige uitgeverij hun tekenaars om ofwel

de klanknabootsingen enkel in het zwart aan te brengen, zodat ze nog vrij gemakkelijk te veranderen zijn, ofwel ze *internationaal* te houden, zodat ze in alle talen dienst kunnen doen. Met *internationaal* wordt bedoeld dat er geen schrijfwijzen in voorkomen die in andere talen verkeerd gelezen worden of aanstoot kunnen geven. Vooral de schrijfwijze van de klanken /k/, /sj/ en /oe/ zorgt voor problemen. De klank /k/ weergegeven als c wordt sterk afgeraden. Voor /sj/ en /oe/ is de oplossing niet zo eenvoudig. Die nogal expressieve klanken worden in het Nederlands, Engels, Frans en Duits verschillend geschreven. De uitgevers proberen die klanken daarom gewoon uit te bannen.

Maar dat is niet zo gemakkelijk. Stripauteurs vinden meestal dat er een verschil is tussen *bomm* en *boemm*. Elk verschil in het geluid en in de context (slaat de stripheld met een revolver of met een honkbalbat?) heeft een invloed op de uiteindelijke klanknabootsing. Een klanknabootsing moet kleine nuances kunnen weergeven en een standaardisatie lukt daarom niet zo goed. Een ver doorgedreven standaardisatie zou de onomatopoëtische creativiteit van de auteurs trouwens te veel afremmen.

Het aantal verschillende klanknabootsingen per geluid heeft ten tweede ook te maken met de aard van het geluid dat nagebootst wordt. Een eenvormig en frequent geluid als dat van een geweerschot levert in mijn corpus 245 klanknabootsingen op, waarvan *slechts* acht verschillende. *Pang* en *paw* nemen samen driekwart van de gevallen voor hun rekening. De verklaring voor die beperkte variatie voor geweerschoten is tweevoudig: het geluid dat nagebootst moet worden, verschilt niet erg van het ene schot tot het andere; en hoe meer een klanknabootsing gebruikt wordt, hoe vaker een auteur ernaar zal teruggrijpen. Wanneer iedereen *pang* gebruikt, heeft een auteur meestal niet de neiging om een andere klanknabootsing te zoeken. Die neiging heeft hij wel als hij niet direct weet welke klanknabootsingen meestal voor een dergelijk geluid gebruikt worden, of als hij zich het oorspronkelijke geluid moet proberen voor te stellen. Het denkproces waardoor een geluid omgezet wordt in taal, laat immers heel veel variatie toe. Maar ook de persoonlijke voorkeur van de auteur en de ingeving van het moment spelen een rol.

Klanknabootsingen hebben ten derde iets uitgesproken humoristisch, omdat ze het geluid nooit helemaal perfect kunnen nabootsen. Door op de verwachtingen van de lezer in te spelen, kan een stripauteur op de lachspieren werken. Bij een rinklende telefoon verwacht een lezer *ring* of *dring* of iets wat daar niet te veel van afwijkt. Een auteur als Fritz Van den Heuvel zet bij een rinklende telefoon *sjlorf*, waarop de hoofdpersoon zegt: 'Ik moet dringend die telefoongeluidonomatopee laten herstellen'. Van den Heuvel illustreerde ook het vertaalprobleem bij klanknabootsingen door een schot van een tank te lardereren met *baoum*, waarop een personage vraagt of dat niet *baoum* moet zijn. Hij krijgt als antwoord dat 'de kogels van Franse makelij zijn'. In de reeks *Walhalla* van Peter Madsen e.a. vind je een andere soort humoristisch gebruik van klanknabootsingen. Een kleine jongen slaat een reus op het hoofd. Dat brengt de klanknabootsingen *bongje*, *bonkje* en *pafje* voort. Het is ongewoon dat onomatopeeën een verkleinwoord krijgen, maar de tekenaar slaagt er hier in op een grappige manier weer te geven dat de slagen van de jongen heel zacht zijn. Normaliter drukt een tekenaar de nuances in het volume of de klankkleur uit door grafische middelen en door een andere klinker te gebruiken: *pif* klinkt heel wat minder luid dan *pof*.

De wereld van de klanknabootsing in de strip is een enorme chaos, waarin alle factoren samen zorgen voor een grotere variatie. Wanneer uitgevers proberen om de creatieve variatie in te dammen, verdwijnt de aantrekkelijkheid van de chaos. Anderzijds kunnen vertaalproblemen economisch al wat beter opgelost worden wanneer auteurs er rekening mee houden dat hun werk vertaald wordt. Niet alle onomatopeeën zijn immers te begrijpen voor een Nederlandstalige. Of denkt u bij het Russische *baba* onmiddellijk aan een ontploffing? ■

Vierde Grote Taaltest

De vierde Grote Taaltest van de Vereniging Algemeen Nederlands heeft plaats op 15 november 1997 in Kortrijk.

U kunt nu al het inschrijvingsformulier (met reglement) aanvragen bij Peter Debrabandere, Bellemstraat 57 bus 1, 9880 Aalter.
Tel. (09)375 20 74.